CHRISTIANITAS

Jan Dismas Zelenka, geniálny český katolícky barokový skladateľ, ktorého dielo očarí milovníka hudby aj dnes

Branislav Krasnovský

17. marca 2023 ✣ ***História Kultúra***

Priznám sa, že som nemal na konci pracovného týždňa v pláne písať o geniálnom českom barokovom skladateľovi a prísne veriacom katolíkovi Jánovi Dismasovi Zelenkovi. Chcel som skôr písať o nejakom európskom chráme, no stretol som sa na káve s priateľom, ktorý má vysoko vyvinutý pozorovací talent a zvláštny zmysel pre humor. Tento priateľ ma presvedčil, aby som si vypočul skladbu slovenského hudobného interpreta Mira Jaroša: *„Zvládneme to“*.

Keďže slovenskú modernú hudobnú scénu dlhodobo a zámerne nesledujem, nemal som ani predstavu o tom, čo uvidím. Pieseň Mira Jaroša *„Zvládneme to“* ma preto so všetkou silou zasiahla priamo do otvorených a na nič nepripravených duchovných čakier. Neveriac, že niečo také je naozaj možné, som si ju musel pozrieť viackrát, kto by mal záujem, môže si ju pozrieť tu:

Samozrejme, že chápem situáciu okolo vzniku tohto dielka – ľudia boli vystresovaní, obávali sa koronavírusu. Ak však nebodaj uvedená skladba niekomu pomohla psychicky zvládnuť situáciu s koronavírusom, či ho dokonca zbavila stresu, ba sa mu i páčila, nuž tak na adresu takéhoto jedinca môžem uviesť len to klasické haškovské: *„To máte za to, že se nemodlíte.“* A ešte dodám, že čisto zo sociologického hľadiska ma samozrejme zaujalo, že skladba Mira Jaroša má viac ako 9 mil. zhliadnutí.

Ak kvôli tomu, že sa páčila, tak to by mnohé vysvetľovalo aj o tom, ako je možné, že sa na Slovensku presadil nemenovaný trnavský politický zázrak, ktorého sa teraz snažia usilovne odstaviť už aj mnohí z tých, ktorí ho pred troma rokmi radostne volili. Od nich však nie je potrebné nič pozitívne do budúcna očakávať, pretože si s veľkou pravdepodobnosťou okamžite vyberú iný, podobný zázrak, ktorému dajú svoju dôveru, presne podľa príslovia: *„Rovný rovného si hľadá, vrana k vrane sadá…“*

Ak je však medzi tými 9 mil., ktorí si skladbu Mira Jaroša viackrát, veľké množstvo takých, čo odmietali uveriť vlastným očiam a ušiam, podobne ako ja, tak možno má táto krajina ešte nejakú nádej…

Po zhliadnutí videa Mira Jaroša si niečo v hĺbke mojej duše položilo otázku: Či by som nechcel napísať článok o vynikajúcom českom barokovom hudobnom skladateľovi Jánovi Dismasovi Zelinkovi? Samozrejme nepredpokladám, žeby si na Slovensku dnes 9 mil. ľudí pozrelo alebo vypočulo niektorú skladbu Jána Dismasa Zelinku. Pri tejto príležitosti ešte prikladám obrázok, ako by malo vyzerať skutočne sympatické rúško proti koronavírusu.

Zdroj: wikimedia commons

Kto bol Ján Dismas Zelenka?

Ján Dismas Zelenka, rodným menom Ján Lukáš Zelenka (pokrstený 16. októbra 1679 Louňovice pod Blaníkem – † v noci z 22. na 23. decembra 1745 Drážďany) patrí k najznámejším skladateľom vrcholného baroka. Tento nesmierne talentovaný a hlboko veriaci katolík sa preslávil svojimi skladbami v celej barokovej hudobnej Európe. Jeho skladby vynikali špecifickou, nápaditou a prekvapujúcou harmonizáciou a originálnej inštrumentálnosti. Od svojich súčasníkov získal prestížnu prezývku *„český Bach“*.

Rodisko Jána Dismasa Zelenku

zdroj: wikimedia commons

Mladý Ján vyrastal v rodine talentovaného hudobníka Juraja Zelenku Bavorského (1649 – 1724), vynikajúceho učiteľa a varhanistu v Louňovicích pod Blaníkem. Otec ako prvý vybadal talent svojho syna a všemožne ho podporoval. Vďaka tomu mohol študovať v Prahe v jezuitskej škole Klementinum, kde v roku 1704 vytvoril prvé nádherné skladby. Talentovaného mladíka finančne podporoval aj šľachtický rod slobodných pánov von Hartig. Mladý umelec hrával na violon, v baroku najväčší nástroj z triedy viol, ktorý je dnes analogický kontrabasu.

Čoskoro sa ukázalo, že Praha je pre talentovaného mladého hudobníka príliš malá. Na prelome rokov 1710/1711 odišiel do Drážďan, kde sa stal violinistom a kontrabasistom dvorného orchestra saského kurfirsta a poľského panovníka Augusta II. Silného. Aj tu očaril publikum svojím talentom a bravúrnym ovládaním nástrojov, preto v roku 1715 August II. Silný poskytol Jánovi Dismasovi Zelenkovi finančnú podporu na štúdium hudby v Taliansku.

V rokoch 1716 – 1719 študoval vo Viedni, kde bol žiakom Johanna Josepha Fuxa. Odtiaľ prešiel do Neapola, kde pravdepodobne študoval s ďalším geniálnym talianskym hudobným skladateľom, Alessandrom Scarlattim a takisto študoval v Benátkach, kde sa zoznámil s talianskym barokovým skladateľom Antoniom Lottim, ktorý sa pravdepodobne stal aj jeho učiteľom. V roku 1717 zavítal opäť do Viedne, kde sa učil u Johanna Joachima Quantza. Vo februári 1719 definitívne opustil Viedeň a odišiel, či lepšie povedané, vrátil sa do Drážďan, kde zostal až do svojej smrti. Prahu ako aj Čechy už navštívil len párkrát, a to najmä z rodinných dôvodov.

Napriek skutočnosti, že väčšinu svojho života hrával v Drážďanoch, udržiaval s Čechami a Prahou veľmi úzke kontakty. Odborníci predpokladajú, že v Prahe pôsobil aj počas korunovácie rakúskeho cisára Karola VI. Habsburského. Na počesť tejto korunovácie Ján Dismas Zelenka skomponoval, naštudoval a v Klementíne uviedol rozsiahlu skladbu k alegorickej hre o živote svätého Václava s názvom „*Sub olea pacis et palma virtutis“.*

Zdroj: youtube.com

V roku 1724 zomrel v rodných Louňovicích skladateľov otec. Jeho smrť Jána Dismasa Zelenku bolestne zasiahla. Navyše, po smrti Augusta II. Silného Zelenku „vytlačil“ v Drážďanoch z pozície kráľovského kapelníka Johan Adolf Hasse, ktorý stavil na módne opery talianskeho štýlu – Johann Adolf Hasse bol síce podľa hudobných odborníkov slabším skladateľom a hudobníkom ako Ján Dismas Zelenka, mal však tie správnejšie konexie.

Zbožný skladateľ vytváral katolícky hudobný archív v Drážďanoch

Nariek tomu sa Ján Dismas Zelenka v Drážďanoch nestratil. V roku 1733 získal post dvorného skladateľa s dostačujúcim príjmom 550 toliarov ročne. Keďže ako zbožný katolík vytváral hudobný archív katolíckej Cirkvi v Drážďanoch, v roku 1736 mu zvýšili ročný plat na 800 toliarov ročne.

Pohľad na Drážďany v dobe Jána Dismasa Zelenku

zdroj: wikimedia commons

Po roku 1733 sa zdravotný stav Jána Dismasa Zelenku začal zhoršovať, trpel totiž vrodenou srdečnou chybou, ktorá ho nesmierne oslabovala. Napriek tomu však ďalej usilovne komponoval a samozrejme, ako zbožný veriaci katolík, vytvoril postupne katolícke hudobné dielo jedinečnej kvality. Zložil 21 sv. omší, ktoré patria k vrcholom katolíckej barokovej hudobnej tvorby.

Keďže rozsah článku neumožňuje čitateľa informovať o všetkých jeho hudobných dielach, dovolil som si vybrať aspoň tie, ktoré mám ja osobne najradšej:

Zdroj: youtube.com

Zdroj: youtube.com

Hudobný génius, ktorého si veľmi vážil aj J. S. Bach

O nesmierne talentovanom českom hudobnom skladateľovi Zelinkovi sa v superlatívoch vyjadroval aj ďalší umelci ako napríklad Johann Sebastian Bach (ten ho považoval za „svojho priateľa a patróna“), Georg Philipp Telemann, vynikajúci huslista Johann Georg Pisendel, Johann Mattheson či Lorenz Christoph Mizler.

Ján Dismas Zelinka bol podľa svojich súčasníkov tiež vynikajúcim učiteľom hudby. Vychoval množstvo významných barokových hudobných skladateľov neskoršej generácie, ku ktorým patrili napríklad J. J. Quantz, J. G. Barter alebo J. G. Rollig.

22. decembra sa skladateľov stav začal dramaticky zhoršovať, až napokon ťažko choré srdce nevydržalo. Ján Dismas Zelenka umrel v noci z 22. na 23. decembra 1745, a pochovaný bol na Starom katolíckom cintoríne v Drážďanoch. Žiaľ, jeho hrob sa nezachoval, na cintoríne je však umiestnená pamätná tabuľa s jeho menom.

Zdroj: wikimedia commons

Po Zelinkovej smrti sa jeho hudobné dielo stalo majetkom drážďanského panovníka. Johan Sebastian Bach si však vymohol možnosť, aby jeho syn Wilhelm Friedemann Bach získal právo študovať Zelinkovo dielo a pre svojho otca opísal Zelenkovo Magnificat, ktoré si celé J. S. Bach prešiel a následne vzdal hold českému skladateľovi. Podľa viacerých indícii Bachov syn študoval aj ďalšie diela Jána Dismasa Zelenku, ktoré sa neskôr objavili v Bachovej pozostalosti.

Presnú podobu Jána Dismasa Zelenku dnes nepoznáme. Existujú dve jednoduché podobizne, z ktorých jedna je však vyobrazením Zelenkovho priateľa Johanna J. Fuxa. Perokresba, na ktorej sa nachádza Zelenka hrajúci na violoncelo z pozostalosti P. Herberta je však nesprávna a teda aj nepresná.

Ján Dismas Zelenka udivoval barokový svet svojou harmonickou predstavivosťou. Bol plný energie, štýlovo mal blízko ku geniálnemu J. S. Bachovi, ktorý vysoko hodnotil Zelenkovu bohatosť kontrapunktu a zložité rytmické štruktúry. Väčšina jeho diel je náročná a nie každý hudobník dokáže Zelenkove diela dobre interpretovať.

Právom môže byť zaradený nielen k velikánom barokovej hudby, ale aj k velikánom celej českej vážnej hudby, ktorá predstavila tak výnimočných hudobných skladateľov, akými boli napríklad Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, Leoš Janáček či Bohuslav Martinů.

Práve Bedřich Smetana v 19. storočí patril k nadšeným propagátorom Zelenkovej hudby a dokonca sa mu podarilo aj zhotoviť prepis Zelenkového diela, ktoré mali vo svojich archívoch ukrytí saskí kurfirsti. Bol to práve on, kto v roku 1863 presadil, aby sa v Novomestskom divadle v Prahe hrali Zelenkové orchestrálne skladby.

Bedřich Smetana

zdroj: wikimedia commons

Problémom však bolo, že v druhej polovici 19. storočia už nebola baroková hudba veľmi obľúbená, ľudia dávali prednosť romantizmu a jeho jednoduchším hudobným predstavám a prostriedkom.

Mnohé z diel Jána Dismasa Zelenku by sa nikdy nezachovali, pretože po brutálnych náletoch amerického a britského letectva na otvorené mesto Drážďany (otvorené mesto znamená, že tam nebola žiadna armáda, len civilisti) v roku 1945 Drážďanský mestský archív, v ktorom bola uložená aj nosná časť notových zápisov Zelenkových diel, vyhorel. Avšak vďaka Bedřichovi Smetanovi, či vyššie spomenutému synovi J. S. Bacha, ktorí zhotovili v minulosti prepis Zelenkových diel, môžeme hudobnú tvorbu tohto geniálneho skladateľa poznať a obdivovať aj dnes.

Český hudobní vedci a archivári usilovne študovali hudobné archívy v Čechách od skončenia II. svetovej a koncom 60. rokov sa im podarilo nájsť skladbu *Lamentationes Jeremiae Prophetae* (Jeremiášov nárek), ktorú potom v prevedení viacerých známych umelcov nahrala spoločnosť Supraphon.

Ján Dismas Zelenka*, Lametationes Jeremiae Prophetae*

zdroj: youtube.com

Ján Dismas Zelenka vytvoril s Božou pomocou nádherné hudobné dielo v počte 249 skladieb rôznej dĺžky a umeleckej úrovne. Stredobodom jeho skladieb je však sakrálna vokálno-inštrumentálna hudba, ktorá zahŕňa viac ako 20 omší, štyri rozsiahle oratória, koncerty, symfónie a rekviem, dva Magnifikaty a Te Deum. Ján Dismas Zelenka spoločne s Heinrichom Ignazom Franzom Biberom a Andreasom Hammerschmidtom predstavujú vrchol v kompozícii barokovej sakrálnej hudby.

URL adresa článku: https://christianitas.sk/jan-dismas-zelenka-genialny-cesky-katolicky-barokovy-skladatel-ktoreho-dielo-ocari-milovnika-hudby-aj-dnes/